

Кирии тыл

Саха сиригэр үүнэр мастар киһи - аймах, көтөр - сүүрэр, бары тыыннаах олоҕор суолталара, туһалара улахан. Саха сиригэр маанылаах маһа хатын буолар. Хатын мас киһиэхэ туһата элбэх. Хатын мас туоһуттан үүт, сүөгэй, арыы кутан уураар, уу баһар иһиттэри тигэллэр. Ыаһыйалары, чабычактары суорат, бутугас кутарга, сир аһын астыырга тутталлар.

Оҕону кыра сааһыттан бэйэтин төрүт култууратыгар, сиэригэр - туомугар уһуйдахха, үөрэттэххэ толору сайдыылаах, киэн билиилээх - көрүүлээх, икки атаҕар бигэтик үктэнэр киһи үүнэн тахсар. Ол курдук туос көмөтүнэн 5-6 саастаах оҕолору ойуулуур - дьүһүннүүр дьобурдарын сайыннарыахха сөп.

Биһиги «Уран тарбах» куруһуокпут 2007 сыллаахтан үлэлиир. Куруһуокка төрөппүт оҕотун баҕатынан сайабылыаннаа биэрэн сырытыннарар, нэдиэлэбэ биир күн. Куруһуокпар оҕону кыра сааһыттан айар, онорор, толкуйдуур дьобурун сайыннарабын.

Хатын туоһа туохха туһалааһын билиһиннэрэн, 5-6 саастаах оҕону ис кыаҕар таба тайанан туоһунан онорорго уһуйабын. Боростуойтан саҕалаан уустук оноһуктары онорорго үөрэтэбин.

Өбүгэлэрбит сиэрин – туомун тутуһан айылҕаны кытта алтыһарга, истин сыһыаны иитэн, оҕо интириэһин кэрэбэ тардыһытын сайыннарыаххасөп.

Оҕону туоһунан онорууга дьарыктаан, оҕо туоһунан онорор, айар дьобурдааһын бэйэм үлэм опытыгар көрөн, утумнаах дьарык наадатын өйдөөн уһуйар дьонно көмө буолуо диэн бу үлэни суруйдум.

Сыала: Хатын туоһа туохха туһалааһын билиһиннэри, 5-6 саастаах оҕону ис кыаҕар таба тайанан туоһунан онорорго уһуйуу.

Соруктара:

1. Боростуойтан саҕалаан уустук оноһуктары онорорго үөрэтии.
2. Өбүгэлэрбит сиэрин - туомун тутуһан айылҕаны кытта алтыһарга, истин сыһыаны иитии.
3. Оҕо интириэһин кэрэбэ тардыһытын сайыннарыы.

Түһүмэхтэр хайысхалара:

1. Оҕо хатын мас, хатын туоһун туһунан билиһиннэри;
2. Оҕо айар дьобурун уһугуннарыы, сайыннарыы;
3. Оҕону олоҕурбут ньыманан онорорго уһуйуу.

Оҕолор тугу билиэхтээхтэрэ, сатыахтаахтара:

1. Туоһу араарары;

2. Норуот маастардарын;
3. Саха оһуордарын;
4. Туос иһиттэр сииктэрин;
5. Дьонно сэңээрдэр үлэлэри оһоруу.

Оҕо билиитин диригэтэр ньымалар:

1. Туоһунан оноһуллубут туттар тэриллэрин, ойууларын – мандардарын көрдөрүү, суолтатын быһаарыы;
2. Уруһуйдары туһаныы уонна уруһуйдатыы;
3. Норуот маастардарын үлэлэрин көрдөрүү, билиһиннэри;
4. Выставкаларга, күрэхтэргэ кытыннарыы.

Уһуяаччы оҕолору кытта дьарыктанар үлэтин сорукутара:

1. Билиитин ханатар литератураны туһаныы. Семинардарга, мастер – кылаастарга сылдыы. Семинардары тэрийэн ытыы;
2. Оҕо кыабын көрөн сөптөөхтүк уһуяар ньыманы булуу.
3. Оҕо онгорор таһымын үрдэтии.

Туоһунан онгорор түһүмэх :

<i>№</i>	<i>Түһүмэх темалара</i>
<i>1</i>	ин мас.
<i>2</i>	арааһа, хастааһына, свойстватын тэҥнээн көрүү.
<i>3</i>	ка туттуллар инструменнар.
<i>4</i>	иһиттэр сииктэрэ.
<i>5</i>	ор араастара.
<i>6</i>	уһунан үлэлиир норуот маастардара.
<i>7</i>	лон көмөтө
<i>8</i>	л кэмэ, айылҕа уларыыыта.
<i>9</i>	р дьобур.
<i>10</i>	р - кэргэни кытта үлэ

Түһүмэх ис хоһооно.

1. Оҕолорго сыалбытын, сорукупутун билиһиннэри, туох ирдэнэрин быһаарыы. Төрөөбүт дойдубут айылҕатын кэтээн көрүү. Айылҕаны харыстыырга үөрэтии, сиэри –

туому тутуһуу.

2. Туоһу бэс ыйын иккис анаарыгар, хатын сэбирдэбэ кылабычыгас буоллабына хастанар. Туоһу хастыах иннинэ көрдөһүү сизэрэ - туома оноһуулар. Көрдөһөн баран арыылаах алаадьынан күндүлүүлэр.

Туоһу дьиэбэр аҕалан үрүт үрдүгэр уурталаан, туох эмит ыараханынан баттатан эбэтэр харана сиргэ ууруулар. Туттуох иннинэ хас да күн ууга угуулар. Ол кэннэ кыһыйан ыраастаныллар. Туоспут араас дьүһүннээх буолар, бэйэн көрөн дьүһүнүн наардаан, хастаан бэлэмниигин, ол кэнниттэн туһаныаххын сөп. Тиит хатарыгын оргутан, ол уугунан кытархай өннүүр ньыма баар, эбэтэр туоһу өннүүргэ марганцовка хойуу суурадаһынан туттуоһа сөп.

Туос оноһуктарга видео – матырыйааллары онорон туһаныы. Туос арааһын, свойстватын тэннээн көрүү, халыгын чарааһын быһаарыы. Туостан фигуралары кырыттарыы. Саха туоһунан ханнык кэтэр киэргэллэри, туттар тэриллэри, иһити – хомуоһу, онороллорун быһаарыы. Туос иһиттэринэн оонньоотон, иһитин – хомуоһун

уруһуйдатан, сахабын диэн өйдөбүлү инэрии.

3. Сытыы быһаҕынан, кыптыыйынан хайдах тутталларын

быһаарыы. Туоска ойуу түһэрэгэ туттуулар тэриллэри көрдөрүү (тоһоҕоттон оноһуулубут үктэллэр) уонна ааттарын үөрэтии. Туоһунан араас оноһуктары кырыйтаран, быстаран оңотторуу, оонньотуу, уруһуйдатыы.

4. Сииктэр тустарынан кэпсээһин. Туоска тигиллэр сииктэри кыра туоска тиктэри. Сүүтүгү туттан иннэни туоска тардан ылыы ньыматын үөрэтии. Иистэнэр баҕаны үөскэтии.

5. Норуот ойуулуур – дьүһүннүүр искусствотын туһунан кинигэлэри, хартыналары көрүү. Уруһуйу туһанан, видео – матырыйаал көмөтүнэн быһаарыы, тизэрдии, оҕону сэнээрдии. Онорорго үөрэтии

6. Туоһунан үлэлиир маастар толорбут үлэлэрин көрдөрөн, оҕо интириэһин тардыы. Бэйэбит нэһилиэкпит, норуот маастарын кытта көрсүһүү, сүбэ – ама ылыы.

7. Боростуойтан саҕалаан уустук үлэни онороллорун ситиһии. Бэйэбэ киэргэл онорор баҕаны үөскэтии. Оҕо онорор, сатыыр дьобурун сайыннарыы, дуоһуйууну, ыраастык үлэлиирин кэтээн көрүү

8. Айылҕа кэрэ көстүүтүн кэтээн көрүү. Туос арааһын дьүөрэлээн онорорго үөрэтии уонна оҕону уһуйуу.

9. Өйүттэн айан онороллорун ситиһии (панно, хартыына). Оҕо сөптөөхтүк бэйэтин кыаҕын уһуйар ньыматын булуу. Үлэ кыраһыабай, тупсаҕай буоларын ситиһии. Истин сыһыаны иитии.

10. Төрөппүттэр оҕолорун кытта бииргэ дьарыктаналларын ситиһии, интириэһи тардыы, тигэргэ, сыһыарарга туттуулар тэрили аҕалтарыы. Дьиэлэригэр соруудах биэри. Быыстапка тэрийэргэ көмөлөһүннэри.

Куруһуок иһинэн ытыллар дьарыктар.

Билэрбит курдук федеральной государственной үөрэхтээһин стандартыгар национальной компонент киирэрэ ирдэнэр. Куруһуогум үлэтигэр олус үчүгэйдик билии-көрүү, кэрэ-эйгэ, тыл сайдыта, айан-туган оңоруу уобаластара барыта алтыһаллар.

«Туос иһиттэр.»

Сыала	Туос иһиттэри билиһиннэри, интириэһи үөскэти, тыл саппааһын байыты, харыстабыллаах сыһыаны иитии.					
Сүрүн үөрэтэр уобаластар	Билии-көрүү уобалаһа, кэрэ-эйгэ.					
Түһүмэхтэр	Соруктар	Иитээчи Оҕону кытта алтыһытын көрүүнэрэ	Иитээчи туттар матырыйаала	Түһүмэхтэринэн иитээчи оҕолордуун алтыһыта		Түмүк.
				иитээчи	Оҕолор	
Билсиһии. Оонньууга киири	Оҕолор интириэс тэрин тардыы, оонньуур баҕаларын уһугуннары.	Оҕолору кытта билсиһии кэпсэтиһии		Билсиһии	Оҕолор ааттарын этэллэр.	Интириэһир гииллэр, оонньууга киирэллэр.
Оонньуу ситуациятын быһаарыы, «Музейга айан»	Автобус онорон айанна турунуу	Суоптары талыы, айаннааһын, сэхэргэһии	Олоппостор. Оонньуур массыына уруула, билиэт, оңоһук харчылар	Автобуска олорон бары бииргэ айанныларын көҕүлүүр	Харчы төлөөн. Билиэт ылан айаннылар	Автобуһуна музейга баран иһэр курдук сананаллар
Музейга сылдыбы	Туос, ыаҕыйа, туууас, чабычак, оңойук, маллаах иһит туһунан билиһиннэри.	Кэпсэтиһии, туос иһиттэри, хартыналары көрүү	Хартыналар, кинигэлэр, туос иһиттэр.	Туос иһиттэри билиһиннэри	Хартыналары, туос иһиттэри көрөллөр, интириэһир гииллэр	Туос иһиттэргэ интириэс үөскүүр, кэпсиир толкуйдуурдоһурдара сайдар
Иистэннэн мастерской угар, оҕолор бэйэлэрин	Толкуйдуур, уруһуйдуур, онорордоһурда	Субэлэһии, ыйыталаһыы, сэхэргэһии, көмөлөһөн оңоруу, көрдөрүү	Ватманкыптыы, гуашь, акварель, цветной харандаас, киистэлэр, марк	Оҕолор талбыт иһиттэри гэр интириэһир тардыы,	УруһуйдууллаР, оңороллор, киэргэтэл	Баҕарбыт Иһиттэрин уруһуйдарын уруһуйдуулар,

бабаларын ан оонньуул ара	рын сайыннар ыы		ердар,	оџолорго уруһуйду уларын, киэргэтэл лэрин, оноролло рун тэрийи	лэр	киэргэтэллэ р
Оонньуут ан тахсыы	Онорбут үлэлэрин түмүктээ һин	Уруһуйдаабыт уруһуйдарын. Киэргэппит үлэлэрин көрүү, кэпсэтии	Оноһук мэдээллэр	Оџолору хайџааы н, мэдээллэ ри туттарыы	Үлэлэрин көрдөрүү	Оџолор бэйэлэрин оноһуктары нан дуоһуйууну ылыылары, туос иһиттэр тустарынан билиилэрэ- көрүүлэрэ ханааһына

«Томторук»

Сыала	Шаблон көмөтүнэн томторук быһыытын кырыйыы,иннэнэн,сүүтүгүнэн туттуу һымаларын чиңэтии,томторук тигии.					
Сүрүн үөрэтэр убалас	Билии-көрүү ,кэрэ-эйгэ,айан тутан оңоруу убаластара.					
Түһүмэхтэр	Соруктар	Иитээччи оџону кытта алтыһыт ын көрүңнэрэ	Иитээччи туттар матырыйаала	Түһүмэхтэринэн иитээччи оџолордуун алтыһыта		Түмүк.
				иитээччи	Оџолор	
Оонньууга киири	Оџолор интириэстэ рин тардыы,оон ньуур баџаларын уһугуннары ы.	Оџолору кытта кэпсэтиһи и	Ситии быа,кыракый туос томторук	Кэпсэтии, быһаарыы	Оџолор төгүрүччү тураллар ситии быаны эргитэллэ р кимиэхэ томторук түбэспит туос иһиттэр ааттарын этэллэр.	Интириэһ иргииллэр , оонньууга киирэллэр .
Оонньуу ситуацияты н быһаарыы,	Төгүрүччү олорон,хара бы симэн	Айаннааһ ын, сэһэргэһи	Сахалыы олбохтор	Олбоххо олорон бары	Олбоххо олорон айанныыл	Олбоххо олорон баран

«Бэйбэрикээн эмээхсин балаҕаныгар айан.»	айанна турунуу	и		бииргэ айанныыларын көбулүүр	лар	«Бэйбэрикээн эмээхсин балаҕаныгар» айаннаан иһэр курдук сананаллар
Бэйбэрикээн эмээхсиннэ кэли.	Бэйбэрикээн эмээхсин балаҕанын, ньирэйдэрин кытта билиһиннэри	Бэйбэрикээн эмээхсини кытта кэпсэтиһи и, балаҕаны ,ньирэйдэри көрүү	Балаҕан ,ньирэй макеттара.	Бэйбэрикээн эмээхсини ,ньирэйдэри, балаҕаны иһин билиһиннэри	Бэйбэрикээн эмээхсини ,ньирэйдэри, балаҕаны иһин көрөллөр, интириэһи иргииллэр	Интэриэс үөскүүр, кэпсиир толкуйдуур дьобурдара сайдар
Бэйбэрикээн эмээхсин балаҕаныгар ,ньирэйдэри кытта оболор бэйэлэрин бабаларына оонньуулар	Толкуйдуур , уруһуйдуур , онорор дьобурдары сайыннары	Субэлэһи и, ыйыталаһы, сэхэргэһи и, көмөлөһөн оңоруу, көрдөрүү	Туостар, иннэлэр, саптар, сүүтүктэр, кыпты ыйдар, томторук шаблона.	Оболорго интириэһи тарды, тигэн онороллорун тэрийи	Тигэллэр, онороллор, киэргэтэллэр	Томторук тигэллэр бэйэлэрин бабаларынан толкуйдан.
Оонньууттан тахсы	Онорбут үлэлэрин түмүктэһин	Тикпит томторуктары көрүү, кэпсэти	Оноһук мэдээллэр	Оболору хайҕааһын, мэдээллэри туттары	Үлэлэрин көрдөрүү	Оболор бэйэлэрин оноһуктарынан дуоһуйуу нуулыылар, томторук туһунан билиилэр э-көрүүлэр э ханааһына

«Кэрэ хартыналар».

Сыала	А.В Чикачев художник үлэтин оонньуу нөнүө билиһиннэри,оҕо толкуйдуур,оңорор дьобурун сайыннары					
Сүрүн үөрэтэр уобалас	Билии-көрүү,кэрэ-эйгэ,айан-тутан оңорор уобаластар..					
Түһүмэхтэр	Соруктар	Иитээчи оҕону кытта алтыһытын көрүңнэрэ	Иитээчи туттар матырыйаала	Түһүмэхтэринэн иитээчи оҕолордуун алтыһыта		Түмүк.
				иитээчи	Оҕолор	
Билсиһи. Оонньууга киири	Оҕолор интириэстэрин тардыы,оонньуур бабаларын уһугуннары.	Оҕолору кытта кэпсэтиһии		Кэпсэти,быһаары.	Оҕолор кэпсэтиигэ киирэллэр,бопуруос бээрэн ыйыталлар.	Интириэһиргиллэр, оонньууга киирэллэр.
Оонньуу ситуациятын быһаары, Художник выставкатыгар айан	Автобус оңорон айанна турунуу	Суоппары талы, айаннаһын, сэхэргэһии	Олоппостор. Оонньуур массына уруула, билиэт, оңоһук харчылар	Автобуска олон бары бииргэ айанныыларын көбулүүр	Харчы төлөөн. Билиэт ылан айанныылар	Автобуһунан выставкаға баран иһэр курдук саналлар
Выставкаға сылдыбы	Эксурсовод, выставканы билиһиннэри	Кэпсэтиһии, хартыналары көрүү	Хартыналар, кинигэлэр	Хартына нөнүө художник үлэтин билиһиннэри	Хартыналары көрөллөр, интириэһиргиллэр	Идэлэргэ интэриэс үөскүүр, кэпсиир толкуйдуур дьобурдара сайдар
Художник мастерскойугар, оҕолор бэйэлэрин бабаларын оонньууллара	Толкуйдуур, уруһуйдуур, , оңорор дьобурдарын сайыннары	Субэлэһии, ыйыталаһыы, сэхэргэһии, көмөлөһөн оңоруу, көрдөрүү	Ватман, гуашь, акварель, цветной харандаас, киистэлэр, оҕуруолар, стразалар. маркердар, туос	Оҕолор талбыт хартыналар ыгар интириэһи тардыы, оҕолорго уруһуйдууларын, оңороллорун тэрийии	Уруһуйдуулар, оңороллор,	Бағарбыт хартыналарын, уруһуйдарын уруһуйдуулар.
Оонньууттан тахсы	Талбыт хартыналарын оңорбут	Уруһуйдабыт уруһуйда	Оноһук мэдээллэр	Оҕолору хайбааһын, мэдээллэри туттары	Үлэлэрин көрдөрүү	Оҕолор бэйэлэрин оноһуктарынан дуоһуйууну

	үлэлэрин түмүктээни н	рын көрүү, кэпсэтии				ылыылар,ху дожник туһунан билиилэрэ- көрүүлэрэ ханааһына
--	-----------------------------	---------------------------	--	--	--	---

Спмридонова Т.П. хобьонноро:

Ыабыйа

Туоһу төгүрэтэн, түгэх онорон,
Кылы кыбытан, кэрэтик киэргэтэн
Ыабыйа тигиллибит.
Туттуннар диэн тутахтаах,
Ыйаатыннар диэн ыйыыр былаах.

Чабычак

Чаран, сыһыы сытынан
Чабычабым дыргыйар,
Сүөгэйим минньигэхэ
Сүрэхпитин өрүкэтэр.

Тууйас

Тууйаска куталлар сүөгэйи,
Тууйаска томточчу симэллэр арыны.
Отчугтар отууга, оһолор ойуурга
Таптааннар тутталлар
Тууйаһы мэлдьитин.

Оноойук

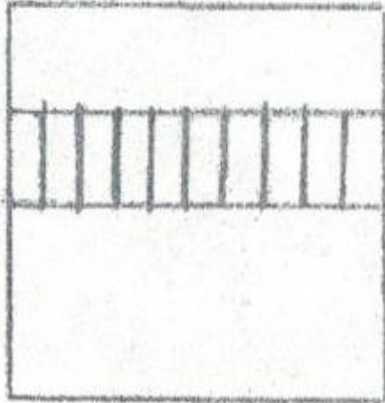
Туостан оноойук тиктибит,
Ойуутун, оһуорун онорон биэрдибит,
Олус бэрт буолууһу
Ыаһыйабыт туолууһу.

Маллаах иһит

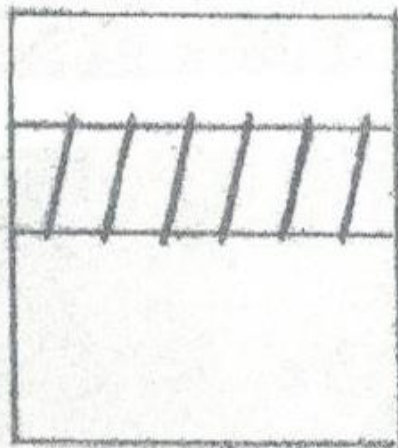
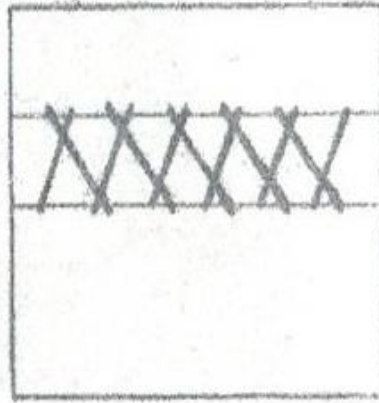
Ийэм күндү иһитигэр
Иһнэ, сүүтүк, сап угар
Иһтэнэригэр тугтар.
Маллаах иһитэ буолар.

Туос иһиттэр сийктэрэ:

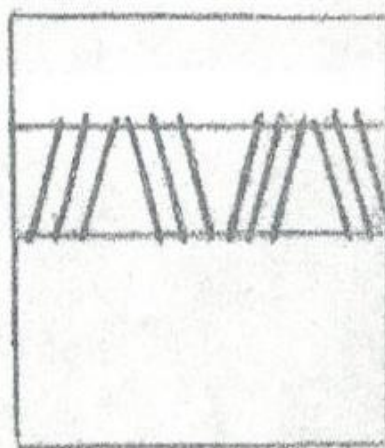
Хабарбалы

Ураһалы

Охторуу

Атаралы

Туханыллыбыт литература:

1. «Кэнчээри кэскилэ» МО РС(Я), Якутск 2003
2. Игнатьева А.И. «Абыланнаах оһуор» Майа 2006
3. «Тосхол» программа
4. Куприянова В.К. «Үтүө дьыала эргиирэ» Майа 2006
5. Проснякова Т.Н. «Творческая мастерская» 2004
6. Черныш И.П. «Поделки из природных материалов»1999
7. «Туостан, мастан оноһуктар утумнара» 2004
8. Михаленко М.И. «Детское творчество» 1994

Олесова Татьяна Егоровна

Мэнэ-Хангалас улуун Төхтүрдээби
оџону сайыннарар киин бастакы
категориялаах иитээчи.

1986с. – Хабаровскайдааџы
педагогическай училищата.

2007с. – «Уран тарбах» курунуок
салайааччыта

«Төхтүрдээби «Мичил» оџону сайыннарар киин»

Муниципальной бюджетной оскуола иннинээби

үөрэхтээһин тэрилтэтэ

Туос

КИСТЭЛЭННЭРЭ

«Төхтүрдээзи «Мичил» оџону сайыннарар киин»
Муниципальной бюджетнай оскуола иннинээзи
үөрэхтээһин тэрилтэтэ

Туос кистэлэннэрэ

Олесова Т.Е.

Төхтүр 2017 с.

